

کودک آزاری از منظر کیفی (مطالعه موردی شهر شاهین دژ)

ثریا اسمعیلی^۱، محمدعلی آرمند^۲، آرام اژدری^۳

^۱ کارشناس روانشناسی عمومی دانشگاه پیام نور ملکان و کارشناس روانشناسی اورژانس اجتماعی ۱۲۳ شهرستان شاهین دژ.

^۲ کارشناس ارشد جمعیت شناسی دانشگاه یزد و کارشناس مددکاری اورژانس اجتماعی ۱۲۳ شاهین دژ.
^۳ کارشناس ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه آزاد بوکان و مددکار - روانشناس و مدیر عامل موسسه خیریه شوق زیستن.

نام نویسنده مسئول:

محمدعلی آرمند

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۷/۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۹/۱۶

چکیده

کودک آزاری یکی از آسیب‌های اجتماعی است که به علت ویژگی‌های تاثیرگذار آن، نیاز به بررسی و برنامه‌ریزی مناسب به منظور پیشگیری و کمک به رفع یا کاهش آن به شدت احساس می‌شود. پاسخ به این نیاز به عنوان یکی از ضروریات رشد و پرورش نسلی سالم و شاداب و به تبع آن جامعه‌ای توانمند و توسعه یافته است. کودک آزاری به عنوان یک پدیده اجتماعی- فرهنگی که نشان‌دهنده بحران در یک جامعه است، امروزه روند رو به رشدی را در جامعه ما طی می‌کند.

هدف از این پژوهش بررسی کودک آزاری به لحاظ کیفی است. تحقیق حاضر یک مطالعه کیفی است که در سال ۱۳۹۷ در زمینه تحقیق (خشونت خانگی با تاکید بر کودک آزاری) در شهر شاهین دژ به اجرا در آمده است. جامعه آماری این مطالعه شامل کودکانی هستند که از سوی والدین یا افراد بزرگسال دیگر به نوعی مورد آزار (انواع آزاری جسمی، جنسی، عاطفی - روانی و مسامحه و غفلت) قرار گرفته‌اند. نمونه آماری تحقیق ۲۰ کودک که به دلیل کودک آزاری به مراکز خدمات حمایتی، مشاوره و اورژانس اجتماعی ۱۲۳ و سایر مراکز مرتبط مراجعه داشته‌اند. برای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های مصاحبه بالینی، مشاهده و پرونده‌های کودک آزاری موجود در مراکز مورد اشاره استفاده شده است. همچنین مطالعات نشان می‌دهد که کودک آزاری به عنوان یک متغیر مهم و قابل بررسی در همه جوامع نیازمند بررسی‌های علمی و پژوهشی هر چه بیشتر بر روی علل، آسیب‌ها و پیامدها و همچنین رایج راهکارهایی در جهت کمتر شدن کودک آزاری و آثار و پیامدهای آن بر روی کودکان می‌باشد.

واژگان کلیدی: خشونت خانگی، کودک آزاری، علل و عوامل کودک آزاری، انواع کودک آزاری، شاهین دژ.

مقدمه

کمتر کسی را می‌توان یافت که در کودکی مورد آزار و اذیت این و آن قرار نگرفته و به نوعی تنبیه نشده باشد (جلن^۱، ۲۰۰۱: ۶۲۳). کودکان همواره آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه هستند (سادوک، کاپلان و سادوک، ۲۰۰۷؛ براون و هانتز^۲، ۲۰۱۵: ۱۰۹) که به دلایل مختلف از جمله پایین بودن سن و نداشتن مهارت‌های کافی قادر به حفاظت و حمایت کامل از خود نبوده و نیازمند حمایت بزرگسالان و بخصوص والدین خود هستند (مفاخری باشماق و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۹). مطالعات به عمل آمده نمایانگر آن است که بخش قابل توجهی از موارد کودک آزاری توسط کسانی اتفاق می‌افتد که سال‌ها پیش، خود قربانی کودک آزاری توسط والدین یا سایر بزرگترها بوده‌اند. کودک آزاری نه تنها امروز و دیروز کودکان را نشانه می‌رود، بلکه از آن‌ها بزرگسالانی ضعیف‌النفس، تحقیرشده و با عزت نفس پایین می‌سازد که یا در خود فرو می‌روند و منزوی می‌شوند و یا از جامعه انتقام می‌گیرند.

تا حدود دو دهه قبل گمان می‌رفت که خانواده به سبب وجود روابط صمیمی، محبت‌آمیز و عواطف، بهترین مکان برای زندگی بزرگسالان و بهترین مکان برای رشد و شکوفایی عاطفی و جسمانی کودکان و نوجوانان است. اما با کمال تعجب نتایج تحقیقات مشخص نموده است که نه تنها خانواده‌های «مسالهدار» بلکه خانواده‌هایی هم که به ظاهر معمولی یا مطلوب هستند ممکن است نسبت به کودکان خود بدرفتار باشند (میکائیلی و زمانلو، ۱۳۹۱: ۱۴۶).

کودک آزاری در ایران نیز در سال‌های اخیر رو به افزایش بوده است، گزارش‌های آماری در سال ۱۳۸۶ نشان دهنده رشد ۳/۵ درصدی این پدیده در طول سال بوده است (صبحی فراملکی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸). بنا بر گزارشی از وزارت فرهنگ و ارشاد رسیدگی در سال ۱۳۸۴، از هر ۸۰۰۰ خشونت خانگی، ۱۰۰۰ مورد آن مربوط به کودک آزاری بوده است. بدین ترتیب مسئولان این وزارتخانه، کودک آزاری در ایران را در مرحله هشدار دانسته‌اند. کارشناسان در خوشبینانه‌ترین حالت معتقدند از هر ۱۰ کودک یک نفر مورد اذیت و آزار قرار می‌گیرد (مفاخری باشماق و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۹). بر اساس آمارهای منتشر شده توسط کمیته پیشگیری از کودک آزاری آمریکا، سالیانه از هر ۱۰۰۰ کودک، ۱۵ نفر مورد آزار قرار می‌گیرند (۵۴ درصد غفلت، ۲۲ درصد سوء رفتار جسمی، ۸ درصد جنسی، ۴ درصد روانی و ۱۲ درصد آزارهای چندگانه) (جوی، ۱۳۹۶: ۲۴۲). در طول ۱۰ سال گذشته ۶۳ درصد بر میزان کودک آزاری در آمریکا اضافه شده است. بر همین اساس، ۷۹ درصد قربانیان توسط والدین مورد کودک آزاری قرار می‌گیرند، ۱۰ درصد توسط سایر بستگان، ۵ درصد توسط افراد غیرخویشاوند و ۲ درصد توسط نامادری و ناپدری مورد بدرفتاری قرار می‌گیرند (حبیبی و همکاران، ۲۰۱۷: ۱۰۶).

مفهوم و تعریف کودک آزاری: کودک آزاری شامل رفتارهایی است که توسط افراد دیگر خصوصاً بزرگسالان نسبت به کودک انجام می‌گیرد که به سلامت جسمی و روانی کودکان آسیب می‌رساند (ویدوم و همکاران، ۲۰۱۵: ۱۴۸۱). کودک آزاری شامل طیف وسیعی از رفتارهای آسیب‌رسان شامل برآورده نکردن نیازهای اولیه کودک، غفلت از مراقبت‌های بهداشتی، فقدان رشد کافی، تنبیه و بدرفتاری فیزیکی، سوء استفاده جنسی، سوء رفتار هیجانی و آزار روانی را در بر می‌گیرد (ابوالقاسمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۳۶؛ ترکاشوند و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۴۸). طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی، کودک آزاری عبارت است از: آسیب یا تهدید سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه و بهزیستی کودک به دست والدین یا افرادی که نسبت به او مسئول هستند (ایتین^۳ و همکاران، ۲۰۰۲: ۶۰؛ درخشانپور و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۹). ملیز^۴ و همکاران (۲۰۰۰) کودک آزاری را انجام اجازه به دیگران برای ایجاد آسیب جسمی، جنسی و عاطفی نسبت به کودک توسط فردی که مسئولیت آسایش و رفاه او را بر عهده دارد، می‌داند به طوری که سلامت و آسایش کودک به خطر افتد (مشرفیان دهکردی، ۱۳۹۶: ۳۹). از نظر ماروستی^۵ (۲۰۰۰) آزار دیدگی چهار شکل به خود می‌گیرد که بارت است از: بی‌توجهی، آزار عاطفی، آزار جسمانی و آزار جنسی (خوشایی، ۱۳۸۵: ۱۳۱).

انواع کودک آزاری

کودک آزاری جسمی: به طور کلی کودک آزاری جسمی آسیبی است که مواردی چون ضربه زدن، داغ کردن، آسیب رساندن به سر، شکستگی، آسیب‌های درونی، زخمی کردن و یا هر شیوه دیگر از آسیب جسمانی را شامل می‌شود. کودکی و شکستگی استخوان از شایع‌ترین کودک آزاری‌هاست (حبیبی و گوهری‌مقدم، ۱۳۹۶: ۹۸). کودک آزاری جسمی، اولین نوع کودک آزاری است که بیشتر در خانواده‌های فقیر و در معرض از هم پاشیدگی اتفاق می‌افتد. کار پیش از موعد کودکان در مزرعه و کارگاه‌های زیرزمینی و خیابان‌ها پیش از ۱۵ سالگی

1. Jellen

2. Brown & Hunter

3. Etienne

4. Mills

5. Marvasti

و نیز کودک‌ربایی که به منظور انتقام از والدین و یا باج‌خواهی مالی صورت می‌گیرد، از مصادیق عمده کودک آزاری جسمی در تمام کشورهای جهان است (مشرقیان دهکردی، ۱۳۹۶: ۳۹).

کودک آزاری عاطفی: مواردی چون تحقیر کردن، تمسخر، سرزنش، طرد نمودن، محرومیت عاطفی، برخورد خشونت آمیز، آزارهای کلامی، کنترل شدید و نامعقول، دست انداختن، ترساندن، انتظارات نامناسب، اعمال خشونت علیه همسر در برابر چشمان کودک، ناسزا گفتن و کلیه اقداماتی که کارکردهای روانشناختی رفتار و رشد کودک را به شدت تحت تأثیر منفی قرار می‌دهد، از مصادیق کودک آزاری روانی-عاطفی به حساب می‌آید. آزار عاطفی در واقع، شامل آزار روحی، کلامی و آسیب ذهنی است که منجر به اختلال رفتاری، شناختی، عاطفی و یا فکری در کودک می‌شود که علاوه بر خانواده‌های مشکل‌دار به لحاظ اقتصادی، در خانواده‌های نسبتاً مرفه جامعه نیز دیده می‌شود (مشرقیان دهکردی، ۱۳۹۶: ۳۹).

کودک آزاری جنسی: به کارگیری و واداشتن کودک به درگیر شدن با هر گونه رفتار روشن جنسی یا نمایش رفتارهای جنسی، تجاوز، فحشا و هرگونه بهره‌برداری جنسی از کودکان جهت کسب لذایت و ارضای میل جنسی می‌باشد. این نوع سوء استفاده جنسی، ظالمانه‌ترین تجربه انسانی است (نقوی و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۸۹).

کودک آزاری مبتنی بر غفلت و بی‌مبالاتی: بی‌توجهی و کوتاهی در فراهم نمودن لوازم رشد کودک در کلیه حوزه‌های سلامتی (بهداشت)، آموزش، رشد عاطفی، تغذیه، مسکن و شرایط زندگی امن در حیطه منابعی که در اختیار والدین قرار دارد و منجر به بروز آسیب به سلامتی یا رشد جسمی، روحی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی کودک می‌گردد و همچنین قصور در نگهداری و مواظبت کامل و حمایت از کودکان در برابر آسیب‌ها تا جایی که امکان‌پذیر است، کودک آزاری مبتنی بر غفلت و بی‌مبالاتی محسوب می‌شود (ایروانیان و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۳).

به خاطر ویژگی‌های تأثیرگذاری که کودک آزاری به عنوان یک آسیب اجتماعی در جامعه ایجاد می‌کند، لذا نیاز به بررسی و برنامه‌ریزی مناسب به منظور پیشگیری و کمک به رفع یا کاهش آن به شدت احساس می‌شود. در جامعه ما مسئله کودک آزاری دارای سابقه طولانی است و به تدریج نیز شدت می‌یابد این موضوع ضرورت طرح و توجه به مشکل، چاره‌اندیشی و تدبیر برای مواجهه با آن را اجتناب‌ناپذیر می‌کند. از این رو هدف از این پژوهش مطالعه کیفی درباره خشونت خانگی با تأکید بر کودک آزاری است.

پیشینه تجربی

چراغی و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی به بررسی تأثیر آموزش نقش والدی بر نگرش مادران دارای کودکان ۵-۱ ساله نسبت به سوء رفتار با کودک پرداختند. نگرش والدین بر شکل‌دهی رفتارهای کودکان و سوء رفتار با کودک تأثیر مهمی دارد. یافته‌ها نشان داد میانگین و انحراف معیار نمرات نگرش در گروه آزمون، پیش از مداخله و پس از مداخله تفاوت معناداری دارد. همچنین مقایسه میانگین نمرات نگرش و هر یک از حیطه‌های آن بین دو گروه آزمون و کنترل نشان داد که این تفاوت پس از مداخله نیز معنادار بود.

واعظی (۱۳۹۵) در تحقیقی تجربه زیسته کودکان پیرامون خشونت خانگی را مورد بررسی قرار داد. خشونت خانگی علیه کودکان، علاوه بر جنبه‌های انسانی و حقوق بشری، یک مشکل عمده سلامتی به حساب می‌آید و عواقب جسمی، روانی و اجتماعی آن می‌تواند سلامت کودکان، خانواده و جامعه را در معرض آسیب قرار دهد. یافته‌های این تحقیق نشان داد تجربه زیستی کودکان پیرامون خشونت خانگی در قالب سه طبقه «تجربه آزارهای جسمانی و روانی»، «کاربست راهبردهای مراقبتی» و «حضور اجتماعی به مثابه یک چالش» جای گرفت. نتایج حاصل از این مطالعه بر اهمیت اقدامات پیشگیرانه و توجه بیش از پیش مسئولان و متولیان امر در حمایت از کودکان و پیشگیری از کودک آزاری تأکید دارد. در این راستا می‌توان با افزایش آگاهی در سطوح مختلف جامعه، آموزش برای ایجاد فرهنگ بدون خشونت و نیز تربیت عاری از خشونت، تدوین اصلاح و بهسازی قانون حمایت از کودکان و شناسایی خانواده‌های آسیب‌زا و ارائه خدمات بازتوانی برای قربانیان کودک آزاری اقدامات موثری انجام داد.

یعقوبی دوست و عنایت (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی رابطه بین شیوه‌های فرزندپروری والدین با خشونت خانگی نسبت به فرزندان در شهر اهواز پرداختند. یافته‌ها بیانگر آن است که بین شیوه فرزندپروری آسان‌گیرانه و شیوه فرزندپروری مستبدانه با خشونت خانوادگی نسبت به فرزندان همبستگی مثبت معناداری وجود دارد، اما بین شیوه فرزندپروری منطقی (مقتدرانه) والدین با خشونت خانگی نسبت به فرزندان همبستگی منفی معناداری وجود دارد. در نهایت به جزء بعد شیوه فرزندپروری آسان‌گیرانه با خشونت جسمی، بین کلیه شیوه‌های فرزندپروری با ابعاد خشونت خانگی (جسمی، عاطفی و غفلت) نسبت به فرزندان همبستگی معناداری برقرار است.

ترکاشوند و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی به بررسی شیوع کودک آزاری و برخی عوامل جمعیت‌شناختی موثر بر آن در دانش‌آموزان مقطع سوم راهنمایی شهر زنجان در سال ۱۳۹۰ پرداختند. نتایج این پژوهش حدود ۷۸ درصد از دانش‌آموزان آزار عاطفی، ۵۶ درصد آزار

جسمی و ۳۹ درصد غفلت را گزارش کردند. آزار عاطفی رابطه مستقیم با تعداد فرزندان خانواده و سن مادر و رابطه معکوس با رتبه تولد و تحصیلات پدر نشان داد. آزار جسمی با فوت یکی از والدین و تعداد فرزندان خانواده رابطه مستقیم و با سن مادر رابطه معکوس نشان داد. ارتباط مستقیم بین غفلت با جنسیت، تعداد فرزندان خانواده و رتبه تولد مشاهده شد. در نهایت به این نتیجه رسیدند که شیوع بالای کودک آزاری به ویژه آزار عاطفی در دانش‌آموزان این مقطع مشهود است.

نبوی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی به بررسی علل موثر بر پدیده کودک آزاری در بین دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر اهواز پرداختند. مهمترین نتایج این تحقیق عبارت است از؛ متغیرهای پایگاه اجتماعی- اقتصادی ذهنی، همبستگی خانوادگی، تفاهم والدین، دلبستگی به والدین به صورت معکوس و متغیر خشونت خانگی و همسرآزاری به طور غیرمستقیم بر کودک آزاری تاثیرگذار بودند و تنها پایگاه اقتصادی- اجتماعی عینی رابطه معناداری با متغیر کودک آزاری نداشته است.

کفاشی (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان بررسی آثار نظم و تضاد خانواده بر خشونت علیه کودکان ساکن در شهر یزد از ۳۸۴ نفر از والدین ساکن در شهر یزد این بررسی را انجام داد. نتایج پژوهش نشان داد که در مجموع میزان خشونت پدران به طور متوسط اندکی بیش از خشونت است که مادران علیه کودکان اعمال می‌کنند. به لحاظ آماری مشخص شد که با کاهش درآمد والدین میزان خشونت علیه کودکان افزایش می‌یابد. همچنین میزان خشونت علیه کودکان در خانواده‌هایی که والدین کودکان تحصیلات پایین‌تری دارند بیشتر است. با افزایش سن والدین نیز میزان خشونت علیه کودکان افزایش می‌یابد. این نتایج نشان می‌دهد که خشونت علیه کودکان در خانواده‌های یزدی بیش از آن که ناشی از متغیرهای زمینه‌ای باشد، ناشی از عوامل رابطه‌ای در خانواده و بیرون از خانواده است.

میکائیلی (۱۳۸۶) در پژوهشی به بررسی شیوع کودک آزاری و پیش‌بینی این متغیر از طریق سلامت عمومی والدین، سازگاری، عزت نفس و عملکرد تحصیلی دانش‌آموز و متغیرهای جمعیت‌شناختی در دانش‌آموزان دختر آزار دیده و عادی دوره راهنمایی شهر اهواز که با حجم نمونه ۴۰۰ نفر صورت گرفته است، نشان می‌دهد که هر چه سلامت عمومی والدین، سازگاری، عزت نفس و عملکرد تحصیلی دانش‌آموز، سن پدر و مادر و درآمد خانواده کمتر باشد، پیش‌بینی کودک آزاری بیشتر خواهد؛ و بر عکس هر اندازه سلامت عمومی والدین، سازگاری، عزت نفس و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، سن پدر و مادر و درآمد خانواده بیشتر باشد، پیش‌بینی کودک آزاری کمتر خواهد بود.

میکائیلی، براهمند و عبادی (۲۰۱۳) در پژوهشی به بررسی میزان شیوع انواع مختلف کودک آزاری پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که سوء آزار عاطفی با ۵۲/۰۹ بیشترین فراوانی را داشته است و متغیرهایی مثل اضطراب و افسردگی والدین، سبک‌های دلبستگی کودکان و پرخاشگری می‌تواند کودکان آزار دیده را از سایرین متمایز سازد.

هرنگهل و همکاران (۲۰۰۸) در تحقیقی تقاطع کودک آزاری و قرار گرفتن کودکان در معرض خشونت خانگی را مورد بررسی قرار دادند. همچنین در این تحقیق به بررسی سایر عوامل خطرزا از جمله؛ خشونت جامعه و خانواده و سایر عوامل استرس‌زای محیط زیست پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که هم‌پوشانی قابل توجهی بین اثرات ترکیبی و تفاوت‌های جنسی در نتیجه قرار گرفتن در معرض خشونت وجود دارد. در این پژوهش عوامل خانوادگی شامل: فقر، سوء استفاده از مواد مخدر، بیکاری والدین، بیماری روانی و ... مورد توجه قرار گرفته است. همچنین عوامل محیطی به عنوان مثال: خشونت در خارج از خانه و سرانجام عواقب کودک آزاری که شامل پیامدهای روانی، پیامدهای عاطفی، پیامدهای رفتاری مورد بررسی قرار گرفته است.

کنیس فوگل و گریچ (۲۰۰۴) در مطالعه‌ای دریافتند که در خانواده‌هایی که بین والدین تعارض وجود دارد و کودکان شاهد خشونت بین والدین هستند، در روابط خود با دیگران به مقدار بسیار زیادی چنین رفتارهایی از خود بروز می‌دهند و حتی ممکن است این الگو را در زندگی آینده و با همسر خویش نیز به نمایش بگذارند.

میرسون و همکاران (۲۰۰۲) در پژوهشی اثرات بدرفتاری جنسی در دوره کودکی، بدرفتاری جسمی، محیط خانوادگی و جنسیت را بر سازگاری روانشناختی نوجوانان مورد بررسی قرار دادند. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان داد که دختران نوجوانی که در معرض بدرفتاری جسمی و جنسی بوده‌اند، در مقایسه با دختران بدون بدرفتاری جسمی و جنسی، محیط خانوادگی‌شان را بیشتر متعارض و کمتر سازگار تشخیص داده بودند؛ همچنین پسران نوجوانی که دچار بدرفتاری جسمی شده بودند، در مقایسه با پسران نوجوانی که دچار بدرفتاری نشده بودند، متعارض‌تر بودند اما با در نظر گرفتن همبستگی، تفاوتی بین آن‌ها وجود نداشت. مردان نوجوانی که هم سابقه بدرفتاری جنسی داشتند و همچنین سابقه‌ای را نداشتند، در ابعاد خانوادگی با یکدیگر متفاوت نبودند.

مبانی نظری

کودک آزاری، از جمله شایع‌ترین و پیچیده‌ترین مسائل روانی- اجتماعی جامعه امروزی است. هر روزه هزاران کودک مورد بدرفتاری قرار می‌گیرند. کودک آزاران به شیوه‌های متفاوتی کودکان را مورد آزار قرار می‌دهند، اگر به گونه‌ای عمدی کودک مورد آزار جسمی قرار

گیرد، کودک آزاری جسمی واقع شده است کودک آزاری جسمی ناشی از تنبیه‌های شدید جسمی، حمله آگاهانه و عمدی به کودک مثل سوزاندن، گاز گرفتن، بریدن، هل دادن، تابیدن اندام‌ها، شکنجه، ضربات، زخم‌ها و شکستگی‌هاست و در صورتی که هر نوع فعالیت جنسی با یک کودک قبل از سنی که بتواند رضایت قانونی داشته باشد برای لذت بردن یک فرد بزرگسال انجام شود، کودک آزاری جنسی انجام شده است. این آزارها شامل ارتباط‌های دهانی، تناسلی-تناسلی، مقعدی، دست-تناسلی، دست-مقعدی، دست-پستان، مواجهه با اندام‌های جنسی، نگاه جبری به اندام‌های جنسی و هرزه نگاری است. بی‌توجهی و غفلت والدین از تامین نیازهای اساسی کودک که برای زیستن ضروری است گونه دیگری از کودک آزاری است. غفلت به منزله رابطه اندک والدین با کودک است که به اهمال در تغذیه، سلامت، پوشاک، نظافت، ترتیب، مراقبت پزشکی، حمایت و ابزار عشق و علاقه است. والدینی که کودکان را مورد سرزنش قرار می‌دهند، طرد می‌کنند، توقع نامتناسب از آن‌ها دارند، وابستگی‌های عمیق ایجاد می‌کنند، بی‌مهری می‌کنند، تبعیض‌گرانه رفتار می‌کنند و با خلقیات متفاوت و متعارض با کودک رفتار می‌کنند، کودک را مورد کودک آزاری عاطفی قرار داده‌اند (راهب و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۵-۸۴).

نظریه نظام‌های خانواده^۶ بیان می‌کند که کنش هر عضو خانواده نمی‌تواند در خلا درک گردد بلکه باید در زمینه خانواده بررسی شود. بسیاری از موقعیت‌های درون خانواده، به تنش‌زاهای احساسی قوی منجر می‌شوند که می‌توانند عوامل خطر وقوع سوء رفتار با کودکان محسوب گردند. خانواده‌هایی که برخی از این تنش‌ها مثل بیماری سخت و طولانی، بیکاری، مشکلات مالی و مشکلات رابطه‌ای را تجربه می‌کنند، شیوع بالاتری از آزار را نسبت به خانواده‌های بدون این تنش‌ها تجربه می‌کنند (کروسون تاویر^۷، ۲۰۰۵).

نظریه حمایت اجتماعی^۸ به کمبود حمایت در دسترس مراقبان برای مقابله با تنش‌ها اشاره می‌کند. یک شبکه اجتماعی حمایتگر، منبعی اساسی برای اعضای خانواده یعنی برای والدینی که با تنش‌های زیادی روبه‌رو هستند و کودکانی که در محیطی پر تنش و بدرفتار زندگی می‌کنند، می‌شوند (فریدمن^۹، ۲۰۱۴). بدون مداخله و حمایت از کودکانی که آزار را در نظام خانواده تجربه می‌کنند، احتمال بیشتری وجود دارد که همان عوامل خطر اجتماعی و روانشناختی سوء رفتار به بزرگسالی انتقال داده شوند.

بر اساس نظریه سرمایه‌گذاری والدینی^{۱۰}، والدین گاه سرمایه‌گذاری (زمانی و مالی) بر روی فرزندان‌شان را، وقتی هزینه‌ها از منافع والدینی سنگین‌تر شود، کم یا قطع می‌کنند. کودکانی که خصوصیات جسمی ناهنجاری دارند یا از ناتوانی‌های جسمانی و روانی رنج می‌برند، در معرض خطر غفلت قرار دارند زیرا والدین کمتر بر روی آن‌ها سرمایه‌گذاری کرده و احساس می‌کنند کودک آن چیزی که انتظار داشتند، نیست و انتظارات آن‌ها را چه واقع‌گرایانه و چه غیرواقع‌گرایانه برآورده نکرده است. کمبود سرمایه‌گذاری والدینی، زمانی واقع می‌شود که دلبستگی ناسالم بین والد و کودک شکل گیرد، به عبارت دیگر اگر میزان معناداری از پیوند نداشته باشد، سرمایه‌گذاری والدینی، پایین‌تر می‌آید (سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۱۰).

نظریه سرایت بین نسلی^{۱۱}، سطوح مختلف مواجهه با تروما مخصوصاً آزار، احتمال درگیر شدن در روابط خشونت‌آمیز بعدی در زندگی را موجب می‌شود. این نظریه، فرض می‌کند که افرادی که قربانی آزار یا شاهد قربانی شدن اعضای خانواده‌شان هستند، رویکردی ناهنجار را از خشونت بر می‌گزینند. بسیاری از زنان، موضوع سرایت بین نسلی از خشونت هستند، زیرا در نتیجه رابطه ناسالم با پدر یا مادر در کودکی، به برقراری روابط عاطفی آزارگرانه تمایل دارند (الکساندر^{۱۲}، ۲۰۰۹).

در دیدگاه سیستمی، هر عنصری وابسته به محیط خود و سایر عناصر نظامی است که خود جزئی از آن است. از این دیدگاه باید هر چیزی را بر حسب رابطه‌اش با سایر چیزها تعریف کرد؛ بنابراین خانواده به عنوان یک نظام این‌طور تعریف می‌شود: «موجودی که اجزای آن با هم تغییر می‌کنند و با انحراف برای حفظ تعادل خود فعال می‌شود». این تعریف نشان می‌دهد، اولاً رفتار اعضای یک خانواده تابعی است از رفتار سایر اعضای خانواده و در ثانی خانواده هم مانند هر نظام دیگری متمایل به تعادل است. لذا رفتار اعضای آن در مجموع به گونه‌ای است که موجب تعادل نظام است. حتی اگر این رفتار، ناهنجار باشد. بر اساس رویکرد سیستمی، خانواده یک نظام است که اعضای آن صمیمانه با هم ارتباط دارند، دارای گذشته مشترک هستند، در عقاید و ارزش‌های خاص با هم سهیم‌اند، نقش‌های ویژه‌ای بر عهده دارند و به شیوه‌ای پیش‌بینی‌شونده، با یکدیگر تعامل دارند. این رویکرد، به خانواده به عنوان یک سیستم و به فرد به عنوان عضوی از سیستم می‌نگرد و تأثیرات چندگانه چرخه‌ای بین فرد و عملکرد خانواده را مورد بررسی قرار می‌دهد (نبوی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲).

نظریه الگوسازی: کودک پس از ورود به کانون خانواده شروع به یادگیری و الگوبرداری می‌کند و بنابراین فرایند یادگیری با مشاهده و الگوسازی آغاز شده و سپس از طریق مکانیسم‌های دیگری تقویت می‌شود. والدین و اعضاء خانواده نزدیک‌ترین الگوهای رفتاری در دسترس

6. Family Systems Theory

7. Crosson- Tower

8. Social Support Theory

9. Friedman

10. Parental Investment Theory

11. Intergenerational Transmission Theory

12. Alexander

کودک هستند. کودک با مشاهده رفتار والدین و قرار گرفتن در معرض دیدگاه‌ها و نگرش‌های فردی و اجتماعی آنان و براساس ساختار خلقی و شخصیتی خود، آن رفتار را ادراک نموده نگرشی معین نسبت به آن پیدا کرده، برانگیخته شده و مطابق همان الگو رفتار می‌کند. چنانچه خانواده الگوهای رفتاری غیرانطباقی یا نامطلوب را در اختیار کودک قرار دهد، مسیر حرکت به سمت ناهنجاری و ناهم‌نوایی به سمت وی گشوده خواهد شد. وجود والدین خشن و پرخاشگر موجب می‌شود که کودک خشونت و پرخاشگری را به عنوان یک الگوی رفتاری یاد گرفته و طرز رفتار توأم با خشونت و پرخاشگری والدین را به عنوان الگوی مطلوب حل اختلافات، اظهار تمایلات و خواسته‌ها سرمشق خود قرار دهد. می‌توان از الگوهای نادرست زیر به عنوان الگوهایی که منجر به گرایش کودک به سمت کودک آزاری در بزرگسالی می‌شوند، نام برد: پرخاشگری والدین نسبت به کودک، روش غلط تربیتی در والدینی که از تنبیهات بدنی برای تربیت فرزندان خود استفاده می‌کنند، بی‌توجهی به نیازهای جسمی و عاطفی کودک در خانواده‌ها و ... (مهردوی، ۱۳۸۸: ۱۵۰).

روش تحقیق

پژوهش کیفی یک رویکرد سیستماتیک و ذهنی است که در توصیف تجربیات زندگی و معنا بخشیدن به آن بکار می‌رود. در پژوهش کیفی، پژوهشگر به جستجوی اطلاعات در مورد جنبه‌های کیفی (غیر عددی) پدیده تحت مطالعه به منظور درک معنای جامع‌نگر پدیده از دیدگاه شرکت‌کنندگان می‌پردازد (آرمند و پیری محمدی، ۱۳۹۵: ۹). تحقیق حاضر یک مطالعه کیفی است که در سال ۱۳۹۷ در خصوص خشونت خانگی با تاکید بر کودک آزاری در شهر شاهین‌دژ به اجرا در آمده است. جامعه آماری این مطالعه شامل کودکانی هستند که از سوی والدین یا افراد بزرگسال دیگر به نوعی مورد آزار (انواع آزاری جسمی، جنسی، عاطفی - روانی و مسامحه و غفلت) قرار گرفته‌اند. نمونه آماری تحقیق بیست کودک است که حداقل یکی از موارد انواع خشونت کودک آزاری را تجربه کرده و به مراکز خدمات حمایتی، مشاوره و اورژانس اجتماعی ۱۲۳ و سایر مراکز مرتبط مراجعه داشته‌اند. برای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های مصاحبه بالینی، مشاهده و پرونده‌های کودک آزاری موجود در مراکز مورد اشاره استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

جدول یک ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کودکان مورد آزار را نشان می‌دهد که این ویژگی‌ها شامل جنسیت، سن، تعداد خواهر و برادر، نسبت آزار دهنده با کودک، شغل و تحصیلات آزار دهنده و نوع آزار هست. که از مجموع ۲۰ نفر پاسخگو ۶۰ درصد زن و ۴۰ درصد مرد می‌باشد. از نظر نسبت آزار دهنده با کودک می‌توان اظهار داشت که هفتاد درصد از کودکان مورد مصاحبه در این پژوهش توسط والدین و بستگان درجه یک خود مورد آزار قرار گرفته‌اند، ده درصد توسط ناپدری و نامادری، بیست و پنج درصد توسط معلم فرد و در نهایت ده درصد نیز علاوه بر بستگان درجه یک توسط افرادی خارج از منزل خود نیز مورد اذیت و آزار قرار گرفته شرح جزئیات آن در جدول یک قابل مشاهده است.

از نظر وضعیت شغلی آزار دهندگان یافته‌ها نشان داد که از مجموع ۲۰ نفر پاسخگو شغل سی درصد خانه‌دار، ۲۵ درصد معلم یا فرهنگی، ۲۵ درصد بیکار و مابقی افراد شغل آزاد داشته‌اند. به لحاظ سطح تحصیلات آزاردهندگان نیز یافته‌ها نشان داد از مجموع ۲۰ نفر پاسخگو پانزده درصد زیر دیپلم بدون مشخص بودن نوع مقطع تحصیلی، بیست درصد بیسواد، پانزده درصد ابتدایی، بیست و پنج درصد راهنمایی، ده درصد دیپلم و بیست و پنج درصد نیز دارای تحصیلات لیسانس بوده‌اند. از نظر نوع آزاری اتفاق افتاده از مجموع ۲۰ نفر پاسخگو پنج درصد از کودکان اظهار داشته که تجربه کودک آزاری از نوع مسامحه و غفلت را داشته، بیست درصد آزار عاطفی-روانی، ده درصد نیز تجربه اذیت و آزار جسمی داشته، همچنین شصت و پنج درصد از افراد ترکیبی از انواع کودک آزار را تجربه کرده‌اند. در خصوص کودک آزاری از نوع جنسی نیز شواهد نشان داد بیست و پنج درصد افراد در کنار دیگر انواع کودک آزاری این تجربه را نیز داشته‌اند (جدول ۱).

شایان ذکر است با توجه به مصاحبه و شرح حال‌گیری اولیه از کودکان می‌توان اظهار داشت که قریب به اتفاق کودکان، در خصوص مورد آزار قرار گرفتن با دیگران به منظور کمک گرفتن صحبت کرده‌اند که در مواردی به آنها کمک شده و از طریق مراجع قانونی حمایت‌های لازم به عمل آمده لیکن در مواردی معذود درخواست کمک نتیجه عکس داده و بر شدت آزار افزوده شده است که در مواردی نیز با کتمان و مخفی کاری والدین یا عواملی دیگر روبرو که سعی در مخفی نمودن و کتمان آن داشته‌اند و اصل ماجرا را به کلی انکار می‌نمایند. همچنین از برآیند مصاحبه‌های صورت گرفته چنین استنباط می‌شود در مواردی که کودک جنسی صورت گرفته در شرایطی اتفاق افتاده که اکثراً با عدم اطلاع کودک در خصوص مسائل جنسی، ترساندن کودک، تفریح، سرگرمی و بازی‌های کودکانه با افرادی ناهمسال و بزرگتر

از سطح سنی کودک و با آشنایی نسبی در خصوص مسائل جنسی روی داده که اکثرا از طریق بوسیدن، لمس اندام خصوصی، صحبت کردن در خصوص مسائل جنسی و زناشویی و ... سعی در تحریک و اغفال کودکان نموده‌اند و ...

جدول (۱) ویژگی‌های جمعیت‌شناختی کودکان مورد آزار قرار گرفته

ردیف	نام مستعار	جنسیت	سن	تعداد خواهر و برادر	نسبت آزار دهنده با کودک	شغل آزار دهنده	تحصیلات آزار دهنده	نوع کودک آزاری
۱	سامان	پسر	۹	یک خواهر و یک برادر	پدر و مادر	آزاد	راهنمایی	آزار مسامحه و غفلت
۲	سجاد	پسر	۱۲	یک خواهر	پدر	کاشی کار	دیپلم	آزار عاطفی-روانی، آزار جسمی
۳	علیرضا	پسر	۸	یک برادر	مادر	خانه دار	ابتدایی	آزار عاطفی-روانی
۴	کیان	پسر	۱۱	ندارد	مادر	خانه دار	راهنمایی	آزار عاطفی-روانی
۵	بهروز	پسر	۱۳	یک خواهر	پدر	راننده	دیپلم	آزار جسمی
۶	احمد	پسر	۱۱	یک خواهر	معلم	معلم	لیسانس	آزار عاطفی-روانی و آزار جسمی
۷	شاهین	پسر	۱۱	یک خواهر	معلم و پدر کودک	معلم و شغل آزاد	لیسانس و راهنمایی	آزار عاطفی-روانی، آزار جسمی
۸	ابراهیم	پسر	۹	دو خواهر و یک برادر	پدر	کارگر	بی سواد	آزار عاطفی-روانی
۹	ناهید	دختر	۱۰	یک برادر	مادر	بیکار	ابتدایی	آزار مسامحه و غفلت، آزار عاطفی-روانی
۱۰	ثریا	دختر	۱۳	یک برادر	نامادری	خانه دار	راهنمایی	آزار جسمی، آزار مسامحه و غفلت، آزار عاطفی-روانی
۱۱	روناک	دختر	۱۴	یک برادر	مادر	خانه دار	راهنمایی	آزار عاطفی-روانی، آزار جسمی
۱۲	اوبین	دختر	۸	یک برادر و یک خواهر	نا پدری	بیکار	ابتدایی	آزار جسمی
۱۳	روژان	دختر	۱۱	دو برادر	مادر	خانه دار	بی سواد	آزار عاطفی-روانی
۱۴	معصومه	دختر	۱۰	ندارد	معلم	معلم	لیسانس	آزار عاطفی-روانی، آزار جنسی
۱۵	مهشید	دختر	۱۳	دو خواهر و سه برادر	اعضای خانواده و افراد خارج از خانه	اکثرا بیکار و کارگر	اکثرا بی سواد و زیر دیپلم	آزار جنسی، عاطفی-روانی و آزار مسامحه و غفلت
۱۶	ساناز	دختر	۱۳	یک خواهر	معلم	معلم	لیسانس	آزار جنسی-آزار عاطفی-روانی
۱۷	فرزانه	دختر	۱۲	یک برادر	معلم	معلم	لیسانس	آزار جنسی-آزار عاطفی-روانی
۱۸	سمیه	دختر	۱۰	یک خواهر	والدین و سایر افراد	بیکار	اکثرا زیر دیپلم	آزار جسمی، جنسی، مسامحه و غفلت، آزار عاطفی-روانی
۱۹	الناز	دختر	۸	یک برادر	پدر	بیکار	زیر دیپلم	آزار جسمی، آزار مسامحه و غفلت، آزار عاطفی-روانی
۲۰	رونیا	دختر	۹	یک خواهر	مادر و پدر	مادر: خانه دار پدر: دستفروش	بی سواد	آزار مسامحه و غفلت، آزار جسمی

سامان: طبق اظهارات یکی از همسایه‌ها که نمی‌خواست اسمش فاش شه سامان همیشه تو خونه تنهاست و یا توی کوچه ول هست، پدرش دیر میاد خونه و مادرش هم ظاهرا سر کار هست معلوم نیست که این بچه چی میخوره و چکار میکنه انگار نه انگار پدر و مادری داره. همیشه تو کوچه وله. بنابر گفته‌های معلمش نیز وضعیت درسی وی خیلی خوب نیست چند بار خواستیم والدینش بیان مدرسه ولی هر بار از اومدن طفره میرن. از نظر روحی و روانی سامان وضعیت خوبی نداره، تو مدرسه همیشه تنهاست و گوشه گیره دوست نداره با بچه‌ها باشه تو جمع همیشه مضطرب و نگران و ... ، احساس حقارت میکنه اعتماد به نفس و عزت نفسش پایینه و ...

سجاد: با توجه به صحبت‌های سجاد پدرش از مادرش جدا شده و میخواد با یکی دیگه ازدواج کنه و سجاد میگه که میدونم وقتی با اون خانمه هستم رفتار خوبی نداشته باشم بعدش میاد خونه من رو میزنه هی فاش میده و تحقیر میکنه. هی بهم میگه تو هم مثل مادرت بی‌خاصیت هستی هر فرصتی که گیرش بیاد من رو میزنه گاهی اوقات از ترس میرم خونه عمه چون از عمه حرف شونی داره و میترسه نمی‌تونه اونجا کتک بزنه. کافیه یه بار اشتباه کنم بعدش هی سرزنش میکنه که چرا این کار رو کردی و یا فلان و بهمان.

کیان: بنا به اظهارات مطلعین و گفتگو با مادر مراجع مشخص شد که بخاطر مشکلات روحی روانی و افسردگی مادر و وابستگی ایشان به فرزندش، مادر مراجع دوست نداره کیان بره مدرسه، اجازه رفتن به مدرسه بهش نمی‌ده و اون رو مدام مورد سرزنش، تحقیر میکنه اون رو می‌ترسونه که اگه بره بیرون و ازش دور بشه خودش رو میکشه و ... مراجع بخاطر مشکلات به وجود آمده دچار اضطراب و استرس شده، احساس انزوا، تنهایی و گوشه‌گیری داشته و از روابط اجتماعی ضعیفی برخوردار بوده است.

علیرضا: هیچی بدتر از این نیست که جلوی دیگران خورد و تحقیرت کنن. بارها و بارها اتفاق افتاده که مادرم بی‌خود و بی‌جهت بخاطر یه مسئله کوچیک و بی‌اهمیت بهم توهین کرده و من رو جلوی دیگران خورد کرده و بهم گفته بی‌دست و پا، و هی من رو با برادرزاده‌هاش مقایسه می‌کنه و از خوب بودن اونا و بد بودن من میگه. وقتی این اتفاق میفته میرم تو اتاقم و ساعت‌ها گریه می‌کنم. احساس می‌کنم که خیلی تنهام و کسی دوستم نداره و واسه هیشکی مهم نیستم. مدام فک می‌کنم که یه چیزی تو دلم سنگینی می‌کنه و ...

بهروز: اکثر اوقات از این می‌ترسم نکنه کاری کنم که خلاف میل پدرم باشه که باعث عصبانیتش بشه و تنبیهام کنه. پدرم سریع عصبانی میشه و وقتی عصبانی بشه کتک میزنه حتی مادرم رو هم کتک زده چند بار وقتی با خواهرم بازی میکنیم اگه صدامون بلند شه یا دعوامون شه میاد میزنه و ... همش هم منو میزنه چون بزرگتر هستم هر چی دم دستش باشه پرت میکنه طرفمون. حتی وقتی مهمونی جایی میریم کمتر حرف میزنم یا با بچه‌های دیگه قاطی و صمیمی نمیشم نکنه شیطونی کنم بعدش برگردیم خونه تنبیه بشم گاهی اوقات برای اینکه کتک نخورم از بابام میرم خونه عموم اعصابش که آروم بشه برمی‌گرم خونه عموم نزدیک خونه خودمون هست.

احمد: پسری یازده ساله که میگه توسط معلمش مورد اذیت و آزار جسمی، عاطفی و روانی قرار گرفته است. او می‌گوید که معلمش با صدای بلند با آنها حرف می‌زند، در کلاس به تنبیه بدنی دانش‌آموزان می‌پردازد طوری که آثار کبودی مشخص می‌باشد. به گفته اون با توجه به اینکه پدرش نظامی هست معلم نسبت به وی کم توجه بوده و دارای سوگیری است و ...

شاهین: شاهین میگه که در کلاس درس همیشه توسط معلمش تحقیر میشه اون رو با بچه‌های دیگه مقایسه میکنه و توی جمع ضایعش میکنه میگه که آبروم رو بردی و ...

ابراهیم: ابراهیم میگه که والدینش از هم طلاق گرفته‌اند و با پدرش زندگی میکنه. توسط پدرش تهدید به عدم ارتباط با مادرش میکنه و سرکوفت میزنه که اگه مادرت تو رو میخواست تو یک سالگیت ولت نمی‌کرد و تنهات نمی‌گذاشت و ... از ابراهیم به عنوان ابزاری برای کینه توزی و اهرم فشار به همسر سابق خود استفاده میکنه و اجازه نمیده که مادر ابراهیم پسرش رو ببینه و ...

رونیا: پس از بررسی وضعیت بالینی رونیا و گفت‌وگو با والدین وی در این خصوص مشخص شد که بخاطر مشکلات مالی، اختلاف خانوادگی والدین و اخلاف سنی والدین مراجع با همدیگر و اختلاف سنی والدین با کودک رونیا مورد کودک آزاری جسمی و مسامحه و غفلت واقع شده است. به طوری که در اثر اختلاف و درگیری والدینش که منجر به اذیت و آزار جسمی وی از سوی مادر و تاحدودی پدر منجر شده و از طرفی بخاطر شرایط نامناسب اقتصادی مراجع در زمینه تهیه و رسیدگی به وضعیت تغذیه و بهداشت و حتی پوشاک دچار مشکلات فراوانی می‌باشد. پیامد این وضعیت برای رونیا ترس و اضطراب، انزوا و گوشه‌گیری، عزت نفس و اعتماد به نفس پایین، روابط اجتماعی پایین، باقی ماندن آثار تنبیه بر بدن و تا حدودی کابوس‌های شبانه و ... بوده است.

روناک: اصلا دوست ندارم که توی جمع باشم، مهمونی‌ها و مراسمات همش بهم بد میگذره همیشه از این می‌ترسم که کاری انجام بدم که باعث دلخوری پدر و مارم بشه، وقتی جایی میرم دوست ندارم حرف بزنم میدونم تا چیزی میگم به یکی بر بخوره بدش خونه دعوا میکنن. مامانم حتما منو بعدش میزنه. فک میکنم اصلا من رو دوست نداره. همش بین من و داداشم فرق میزنه و فقط واسه اون وسایل میگردن، مهمونی میبرن انگار منو نمی‌بینن و ...

ناهِید: دختر ده ساله که بخاطر مشکلات مالی و بیماری پدر نمی‌تونه منظم و مرتب مدرسه بیاد، خانواده‌ش اجازه تحصیل بهش نمی‌دن، مادرش اونو با خودش واسه تکدی‌گری میبره با وجودی که ناهید بدش میاد بره ولی مادرش به زور اون رو با خودش میبره. بنا بر اظهارات یکی از معلمین، مادر ناهید هر بار میاد مدرسه داد و بیداد راه میندازه و اون رو با خودش میبره. از این وضعیت ناهید خیلی ناخوشه، گریه میکنه و ... دوست نداره بره ولی از ترسش باهاش میره.

ثریا: ثریا میگه که پدر و مادرش از هم جدا شدن و پدرش مجدد ازدواج کرده و با نامادری‌اش زندگی میکنه، بخاطر این که توانایی کنترل ادرار و ... خودش رو نداره و پرخاشگری هم میکنه و والدینش توانایی کنترل اون رو ندارن برای آروم کردن وی اقدام به تنبیه و زدن وی می‌کنند، بعضی اوقات هم به طور موقت اون رو حبس میکنن. ثریا میگه وقتی مادرش (نامادریش) عصبانی میشه نمی‌تونه خودش رو کنترل کنه حتما اون لحظه میزندش. کافیه یه کار اشتباه انجام بدم سریع داد میزنه، فحش‌های رکیک میده، اینکه مادرت تو رو نمی‌خواست اگه میخواست ولت نمی‌کرد و اگه افاقه نکرد با سیلی میزنه و ...

اوین: طبق گفته‌های مادرش، ناپدری اوین اعتیاد به شیشه داره و همیشه سرمون داد میکشه و همیشه من و بچه هام رو مورد اذیت و آزار و ضرب و شتم قرار میده، من هم گاهی اوقات حرصش رو سر بچه خالی میکنم. نمی‌تونم به خودش چیزی بگم مجبورم بچه رو بزدم. حتی وقتی جنس بهش نمی‌رسه اوین رو هم میزنه. دوست ندارم باهاش زندگی کنم ولی مجبورم بخاطر دخترم تحملش کنم.

معصومه: دختری ده ساله که تک فرزند هست میگه که معلمشون با ترسوندن اون از کم کردن نمره و مردود شدن مورد اذیت و آزار قرار میده بیشتر مواقع در ساعات ورزش و زنگ‌های تفریح بچه‌ها رو به جای خلوت دعوت میکنه و به سینه‌ها و اندام خصوصی ما دست میزنه و ... من سعی می‌کنم که از این موقعیت دوری کنم و از مکان‌های خلوت می‌ترسم. با مادرم موضوع رو در میان گذاشتم ولی قضیه رو کتمان میکنه نمی‌خواد کسی چیزی بدونه به مدیر مدرسه گفتم که به معلمون تذکر شفاهی داده

روژان: بارها پیش اومده که تو جمع مادرم تو ذوقم بزنه که چرا اینکار رو کردی و فلان چیز رو گفتی. همش تحقیرم میکنن. وقتی اینجوری خوردم میکنن خیلی ناراحت میشم و خجالت میکشم. دوست دارم دیگه تو هیچ جمعی نباشم خصوصاً وقتی اونجا من رو با دیگران مقایسه میکنن و همه چی رو سر من خالی میکنن. انگار که دیگران اشتباهی انجام نمیدن فقط من بدم

مهشید: دختری ۱۳ ساله که پدرش فوت شده فرزند آخر خانواده هست و پنج خواهر برادر دیگه داره. با توجه که گفته‌های مهشید اعضای خانواده‌اش اون رو مجبور به تن فروشی می‌کنن و به اجبار وادارش میکنن با مردان بزرگسال گاه ۴۰ و ۵۰ ساله رابطه داشته باشه و ... اذیت و آزارها از دو سال پیش شروع شده از نظر تهیه پوشاک، خوراک و بهداشت در شرایط مناسبی قرار نداشته و خانواده وی دارای فقر شدید فرهنگی و تحصیلی هستند. به کرات در این خصوص با نیروی انتظامی صحبت شده و ...

ساناز: ساناز میگه که معلمشون با بوسیدن و استفاده از حرکات بدنی، دست زدن و لمس اندام خصوصی وی و حرف زدن در مورد روابط زناشویی، ترساندن از نمره و اخراج کردن از مدرسه اون رو مورد اذیت و آزار قرار میده، بطوری که این اذیت و آزارها به کرات تکرار شده است که بیشتر در زنگ تفریح، زمان ورزش و قبل از شروع کلاس اتفاق میفته در خصوص این اقدام با مادرش حرف زده ولی مادرش اقدامی انجام نداده با یکی از معلمان حرف زده که موضوع رو پیگیری کرده‌اند.

فرزانه: دختری ۱۲ ساله که میگه توسط معلمش مورد اذیت و آزار قرار گرفته همانند بازی با اندام تناسلی، انجام رفتارهای جنسی، بردن دانش‌آموزان به آشپزخانه یا مکان‌های خلوت و در آغوش گرفتن آنها و حرف زدن در خصوص رفتارهای زن و شوهر و ... زمینه اذیت و آزار را فراهم نموده است.

سمیه: آثار سوختگی، کبودی و شکستگی بر بدن سمیه کاملاً مشهود است و در کلاس درس اکثراً به خواب می‌رود از کمبود تغذیه رنج می‌برد. توسط والدینش (هر دو اعتیاد داشته، اختلاف شدید با همدیگر داشته و فروشنده مواد مخدر و ...) تهدید به بریدن گوش و بینی و ... شده و مدام ترسانده می‌شود در اتاق حبس می‌گردد و برای بزهکاری از وی استفاده می‌شود. سمیه از نظر بهداشت فردی و جسمی وضعیت مناسبی ندارد و غذا و پوشاک و امنیت کودک محیا نیست.

الناز: الناز میگه که پدر و مادرش از هم جدا شدن توسط پدرش تنبیه میشه با رفتارهای زشت و زنده مواجهه میشه الفاظ رکیک به کار میبره و ... خوراک و پوشاک اون رو به موقع تامین نمیکنه و برای فروش و پخش مواد مخدر اون رو میبره و ...

جدول (۲) مقوله اصلی، زیر مقوله و مفاهیم مرتبط با کودک آزاری

مقوله اصلی	زیر مقوله	مفاهیم
کودک آزاری	جسمی	ضربه زدن، داغ کردن، آسیب رساندن به سر، شکستگی، آسیب‌های درونی، زخمی کردن، کبودی و شکستگی استخوان، تنبیه‌های شدید جسمی، حمله آگاهانه و عمدی به کودک مثل سوزاندن، گاز گرفتن، بریدن، هل دادن، تابیدن اندام‌ها، شکنجه
	جنسی	ارتباط‌های دهانی، تناسلی - تناسلی، تناسلی - مقعدی، دست - تناسلی، دست - مقعدی، دست - پستان، مواجهه با اندام‌های جنسی، نگاه جبری به اندام‌های جنسی و هرزه نگاری و به کارگیری و واداشتن کودک به درگیر شدن با هر گونه رفتار روشن جنسی یا نمایش رفتارهای جنسی، تجاوز، فحشا و بهره‌برداری جنسی از کودکان
	عاطفی - روانی	تحقیر کردن، تمسخر، سرزنش، طرد نمودن، محرومیت عاطفی، برخورد خشونت آمیز، آزارهای کلامی، کنترل شدید و نامعقول، دست انداختن، ترساندن، انتظارات نامناسب، اعمال خشونت علیه همسر در برابر چشمان کودک، ناسزا گفتن، وابستگی‌های عمیق ایجاد کردن در کودک، بی‌مهری نسبت به کودک، رفتارهای تبعیض‌گرایانه
	مسامحه و غفلت	بی‌توجهی و کوتاهی در فراهم نمودن لوازم رشد کودک در کلیه حوزه‌های سلامتی (بهداشت)، آموزش، رشد عاطفی، تغذیه، مسکن و شرایط زندگی امن در حیطه منابعی که در اختیار والدین قرار دارد و منجر به بروز آسیب به سلامتی یا رشد جسمی، روحی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی کودک می‌گردد، قصور در نگهداری و مواظبت کامل و حمایت از کودکان در برابر آسیب‌ها
	عوارض و پیامدهای کودک آزاری	افسردگی، اختلال خوردن، اختلال استرس پس از حادثه، اقدام به خودکشی و خودزنی، افت تحصیلی و ترک تحصیل، غیبت از مدرسه و مشکلات انطباطی، پرخاشگری، انزوا و گوشه‌گیری، اعتماد به نفس پایین، عزت نفس پایین، درد جسمانی، باقی ماندن آثار تنبیه بر روی بدن، خود سرزنشی، سرزنش شدن توسط والدین یا اطرافیان، احساس نفرت و کینه، احساس بد بودن، ترس و اضطراب، احساس حقارت شدن، احساس گناه و دوست داشته نشدن، احساس خشم و عصبانیت، عدم استقلال فردی، احساس زودرنجی، تنهایی و غمگینی، ترس از اظهار نظر در جمع، نگرانی از عدم تایید دیگران، ترس از اظهار نظر در جمع، احساس خود کم بینی، روابط اجتماعی محدود و ناپایدار، عدم مشارکت در امور اجتماعی، فقدان حمایت اجتماعی

ادامه جدول (۲) مقوله اصلی، زیر مقوله و مفاهیم مرتبط با کودک آزاری

مقوله اصلی	زیر مقوله	مفاهیم
کودک آزاری	دلایل مبارزت به کودک آزاری از نظر پژوهشگران تحقیق (با توجه به بررسی‌های صورت گرفته)	ناهید: فقر مالی، وضعیت نامناسب اقتصادی - اجتماعی، عدم توانایی کار کردن پدر به دلیل بیماری و عدم حمایت مناسب از خانواده مراجع توسط اطرافیان و بستگان و نهادهای مسئول ثریا: بیماری ثریا (عدم توانایی کنترل خود و نیازمند پوشاک، قش کردن، بهره هوشی پایین)، مشکلات روحی و روانی والدین وی، پایین بودن مهارت‌های فرزندپروری والدین و برقراری ارتباط مناسب با وی، طلاق والدین و زندگی با نامادری سامان: یکی از مهمترین دلایل شاغل بودن مادرش هست، ضعف در مهارت فرزندپروری، نداشتن بستگانی که در غیاب والدین از کودک مراقبت کنند بخاطر مهاجر بودن

	<p>روناک: تبعیض بین فرزندان و علاقه بیشتر به فرزند پسر تا دختر، عدم مهارت ارتباطی مناسب</p> <p>اوین: اعتیاد پدر، اختلافات خانوادگی پدر و مادر، در ماندگی مادر</p> <p>سجاد: طلاق و جدایی والدین، عدم مهارت ارتباطی مناسب و فرزندپروری، اختلالات روانی و عصبی پدر مراجع</p> <p>علیرضا: عدم مهارت ارتباطی مناسب با فرزند، وضعیت نامناسب اقتصادی-اجتماعی، رفتار نامناسب و تحقیرآمیز مادر با فرزندش</p> <p>کیان: طلاق و جدایی والدین، افسردگی و مشکلات روحی- روانی مادر، وابستگی مادر به فرزند.</p> <p>رونیا: مشکلات اقتصادی اجتماعی، عدم مهارت ارتباطی و فرزندپروری مناسب والدین مراجع، اختلاف خانوادگی پدر و مادر، اختلاف سنی بیش از بیست سال بین پدر و مادر مراجع، اختلاف سنی ۳۵ ساله مادر با دختر و ۵۷ ساله پدر با دختر، دخالت اطرافیان در زندگی والدین مراجع</p> <p>روژان: مشکلات و ضعف شخصیتی والدین، وضعیت اقتصادی ضعیف والدین، احساس خودکم بینی و حقارت، عدم مهارت ارتباطی مناسب</p> <p>بهروز: اعتیاد، وضعیت نامناسب اقتصادی- اجتماعی، عدم مهارت ارتباط مناسب با فرزند</p> <p>احمد: عدم شناخت و آگاهی دانش‌آموزان در خصوص کودک آزاری، اعتقاد به تنبیه دانش‌آموزان به عنوان یک اصل در برخی مدارس و نزد برخی معلمان به عنوان یک ابزار تربیتی، سعی در کتمان کودک آزاری توسط برخی مسئولین در مدارس و ...</p> <p>شاهین: عدم شناخت و آگاهی دانش‌آموزان در خصوص پسری کودک آزاری، اعتقاد به تنبیه دانش‌آموزان به عنوان یک اصل در برخی مدارس و نزد برخی معلمان به عنوان یک ابزار تربیتی، عدم مهارت لازم برخی معلمان جهت برقراری ارتباط مناسب و ...</p> <p>ابراهیم: تجربه بحران در خانواده، طلاق والدین، استفاده آزاری از کودک به عنوان اهرم فشار و ابزار کیتته توسط پدر کودک از همسر سابقش، عدم مهارت ارتباطی مناسب، عدم مهارت فرزندپروری، سطح فرهنگی- اجتماعی و سواد پایین پدر کودک.</p> <p>مهشید: فقر شدید فرهنگی، اقتصادی، وجود افراد بزهکار در خانواده، عدم حمایت مناسب از سوی مادر، مشکلات مالی، اعتیاد و ...</p> <p>فرزانه: وجود معلمی از جنس مخالف جهت تدریس در مدارس، نبود نظارت بر برخی مدارس توسط مسئولین ذیربط، عدم حمایت مناسب از کودک توسط والدین، عدم شناخت مناسب کودکان در خصوص مسائل جنسی و ...</p> <p>سمیه: اعتیاد شدید والدین کودک، نداشتن مهارت‌های ارتباطی- اجتماعی مناسب، اختلافات شدید والدین کودک، خرید و فروش مواد مخدر توسط والدین کودک. استفاده از کودک جهت تهیه و فروش مواد.</p> <p>الناز: طلاق والدین کودک، اعتیاد پدر کودک، استفاده از کودک جهت تهیه و فروش مواد.</p> <p>ساناز: عدم شناخت و آگاهی دانش‌آموزان در خصوص کودک آزاری، اعتقاد به تنبیه دانش‌آموزان به عنوان یک اصل در برخی مدارس و نزد برخی معلمان به عنوان یک ابزار تربیتی، سعی در کتمان کودک آزاری توسط برخی مسئولین در مدارس، عدم دریافت حمایت مناسب توسط والدین، عدم شناخت مناسب کودکان در خصوص مسائل جنسی و ...</p> <p>معصومه: نبود نظارت مناسب بر برخی مدارس توسط مسئولین ذیربط، عدم حمایت مناسب از کودک توسط والدین، عدم شناخت مناسب کودکان در خصوص مسائل جنسی و ...</p>
--	---

نتایج

پدیده کودک آزاری هر چند از گذشته وجود داشته اما در عصر حاضر نمود بیشتری یافته است و به همین اندازه ضرورت توجه و مقابله با آن نیز محسوس است. انواع کودک آزاری در این سال‌های حساس و مهم، به رشد و سلامت آنان آسیب‌های جدی می‌رساند. کودکان آزار دیده در همه جنبه‌های رشد مانند جسمی، ذهنیت روانی و اجتماعی با مشکلات و نارسایی‌های فراوانی روبرو خواهند شد. کودک آزاری مسئله‌ایست که میلیون‌ها کودک و خانواده را از هر نژاد و رنگ، طبقه اجتماعی و از هر فرهنگی تحت تاثیر خود قرار می‌دهد.

تحقیقات نشان داده که امروزه افزایش شیوع سوء رفتار به دنبال عواملی مانند استرس ناشی از دنیای مدرن، عدم توانایی خانواده در سازگاری با فشارهای زندگی، مسائل اقتصادی، مسائل مربوط به ازدواج و مسائل شغلی می‌باشد. البته می‌توان به طور کلی سه مشخصه را در به وجود آوردن سوء رفتار با کودکان موثر دانست که یکی از آن‌ها مشخصات والدین است و شواهد نشان داده است که تاریخچه سوء رفتار در زندگی والدین (در زمان کودکی)، یک عامل مهم خطر برای سوء رفتار کودک می‌باشد. اینگونه والدین انگیزش‌های تهاجمی را سخت کنترل کرده و ابزار آزاد خشونت یکی از مشخصات ثابت اینگونه خانواده‌ها می‌باشد. عامل موثر دیگر در کودک آزاری، مشخصات کودک است. کودک به طور غیرعمد به موقعیت سوء رفتار کمک می‌کند. در خانواده‌های دارای ۲ یا چندین کودک، معمولاً یکی از کودکان مورد سوء رفتار قرار می‌گیرد. خلق و خوی کودک، موقعیت کودک (چندمین فرزند خانواده)، نیازهای فیزیکی اضافی کودک (بیماری و ناتوانی)، دوران بارداری سخت یا زایمان سخت، کودکانی که والدین آن‌ها خارج از منزل شاغلند، کودکانی که والدین مطلقه یا معتاد یا ناتنی دارند، از دیگر مواردی هستند که احتمال وقوع سوء رفتار را افزایش می‌دهند. مشخصات محیط نیز در بروز سوء رفتار موثر است.

وجود مسائلی از قبیل طلاق، بیکاری، نامناسب بودن موقعیت فیزیکی، تغییر مکرر مکان زندگی، الکلیسم و اعتیاد و ازدحام می‌توانند منجر به موقعیت سوء رفتار شوند گرچه بیشتر گزارش‌ها مربوط به طبقه اقتصادی و اجتماعی پایین است ولی احتمال بروز سوء رفتار در تمام طبقات اجتماعی و اقتصادی وجود دارد. همچنین والدینی که از مشکلات روانی به ویژه افسردگی و اضطراب رنج می‌برند، اغلب دارای سطح تحمل کم بوده و قادر به انعطاف‌پذیری در برابر مشکلات و مسائل نیستند. مهارت‌های مدیریت خشم و استرس و کنترل کودک این افراد اغلب ضعیف است و توانایی مهار واکنش‌ها و افکار هیجانی منفی را ندارند. در چنین شرایطی اغلب والدین نسبت به رفتارهای فرزندان خود بیش از اندازه حساس یا کم طاقت می‌شوند، به گونه‌ای که تحمل کمترین مخالفت یا عدم اطاعت از سوی فرزندان خود را ندارند و با کوچکترین نافرمانی از کوره در می‌روند و فرزندان خود را آزار می‌دهند.

عواملی همچون ناآگاهی والدین، بیکاری، اعتیاد، بیسوادی، فقر و درآمد پایین، پرجمعیت بودن خانواده، عدم توانایی در پاسخگویی به نیاز اعضا خانواده، فضای فیزیکی نامناسب منزل مسکونی، محل سکونت نامناسب و دارای فضای ناهنجار و جرم خیز، اعتماد به نفس پایین والدین و عوامل‌های دیگری هستند که سبب می‌شود، محیط زندگی کودک تبدیل به فضایی شود که نادیده گرفته شدن کودک و غفلت از آن، آزار کودک اعم از جسمی و روانی و جنسی، جز زندگی روزمره کودک در محیط خانواده و فضای زندگی کودک شود. افراد و والدینی که در محیط‌های نامناسب زیست می‌کنند و از منبع مالی مناسبی نیز برخوردار نیستند و دچار یکی از انواع ناهنجاری‌های اجتماعی هستند، پرخاشگری نسبت به یک فرد ضعیف همانند کودک، یکی از واکنش‌هایی است که افراد برای رهایی از فشاری که تحمل می‌کنند، انجام می‌دهند.

بزرگ‌ترین مانع در مرتفع کردن کودک آزاری، نبودن آمار جامع از کودکان آزار دیده است. علت عمده این مسئله عبارت است از: عدم امکان آمارگیری از کودکانی که قربانی حادثه شده‌اند ولی به علت ترس از والدین یا ترس از بازجویی توسط مقامات قضایی و پلیس و امکان دستگیری والدین و ضعف در گفتار و عدم اطلاع از قانون حاضر به همکاری نیستند و دوم اینکه مرتکبین این اعمال برای فرار از مجازات و لعن و نفرین دیگران نه تنها موضوع را با آمارگیران در میان نمی‌گذارند، بلکه هنگام کشف اتفاقی این پدیده نیز سعی در مخفی کردن و گمراه ساختن یا دلیل تراشی برای بی‌تقصیر نشان دادن خود دارند. در نتیجه این کودکان به دلیل پوستی شدن در جامعه و در عین حال رواج یافتن، امکان تهیه آمار را از مسئولان می‌گیرند. در غیاب قانونی مدون و جامع و بی‌ابهام برای جلوگیری از کودک آزاری هر روز کودکان بیشتری مورد این نوع آزار قرار می‌گیرند. شایان توجه هست که تنبیه بدنی در دوره کودکی، احتمال آسیب‌های روانی درازمدت را در بزرگسالی همچون افسردگی شدید، اضطراب، اعتیاد به مواد و الکل را افزایش می‌دهد و هنگام بزرگسالی در برخورد با همسر و فرزندان خود به زور و خشونت متوسل می‌شوند.

منابع و مراجع

- [۱] آبروشن، هوشنگ (۱۳۸۳) کودک آزاری و راه‌های مقابله با آن، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- [۲] ابوالقاسمی، عباس؛ رضایی جمالویی، حسن و حرفتی، رعنا (۱۳۹۰) ارتباط بین نارسایی هیجانی، کودک آزاری و پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان پسر دبیرستانی، اندیشه‌های نوین تربیتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهرا (س)، دوره ۷، شماره ۳، صص ۱۵۵-۱۳۷.
- [۳] آرمند، محمدعلی و پیری محمدی، مریم (۱۳۹۵) تحلیل کیفی زندگی پس از طلاق از دیدگاه زنان مطلقه (مطالعه موردی شهرستان شاهین‌دژ)، اولین همایش ملی (علمی- پژوهشی) آسیب‌شناسی طلاق، ارومیه، اداره کل بهزیستی استان آذربایجان غربی، ۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۵، صص ۲۳-۱.
- [۴] ایروانیان، امیر و همکاران (۱۳۸۹) کودک آزاری: از علت‌شناسی تا پاسخ‌دهی، چاپ اول، تهران، نشر خرسندی.
- [۵] ترکاشوند، فاطمه؛ جعفری، فاطمه؛ رضائیان، محسن و شیخ فتح‌اللهی، محمود (۱۳۹۲) بررسی شیوع کودک آزاری و برخی عوامل جمعیت‌شناختی موثر بر آن در دانش‌آموزان مقطع سوم راهنمایی شهر زنجان در سال ۱۳۹۰، مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، دوره دوازدهم، شماره ششم، صص ۴۶۰-۴۴۷.
- [۶] جوزی، مینا (۱۳۹۶) بررسی میزان شیوع سوء رفتار کودکان در ایران، اولین همایش منطقه‌ای توسعه علوم پرستاری و مامایی با محوریت خدمات مراقبتی جامعه‌نگر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، مرکز تحقیقات توسعه علوم پرستاری و مامایی، ۲۰ آذرماه ۱۳۹۶.
- [۷] چراغی، فاطمه؛ روستایی، زهره؛ عسگری، محمد؛ شمسانی، فرشید و تاپاک، لیلی (۱۳۹۶) تأثیر آموزش نقش والدی بر نگرش مادران دارای کودکان ۵-۱ ساله نسبت به سوء رفتار با کودک، فصلنامه علمی پژوهشی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، سال پنجم، شماره سوم، صص ۱۹۰-۱۸۲.
- [۸] حبیبی، سمیرا و گوهری‌مقدم، مریم (۱۳۹۶) پیشگیری از کودک آزاری و درمان آن، فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، دوره ۳، شماره ۲، صص ۱۰۵-۹۵.
- [۹] خوشبایی، کنایون (۱۳۸۵) گزارش یک مورد سوء استفاده جنسی، مجله رفاه اجتماعی، شماره ۷، تهران، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی.
- [۱۰] درخشانیپور، فیروزه؛ حاجبی، احمد و پناغی، لیلا (۱۳۹۳) عوامل خطر کودک آزاری: مطالعه‌ای در واحد حمایت‌های روانی و اجتماعی کودک و خانواده در بیمارستان کودکان شهر بندرعباس، مجله اصول بهداشت روانی، سال ۱۶، شماره ۱، صص ۶۰-۴۷.
- [۱۱] راهب، غنچه؛ اقلیما، مصطفی؛ کمروزی، عباس و کفشگر، مجتبی (۱۳۸۸) تأثیر روانی- اجتماعی کودک آزاری و نقش پلیس در پیشگیری از بروز آن، فصلنامه علمی- پژوهشی انتظام اجتماعی، سال اول، شماره دوم، صص ۱۰۶-۸۱.
- [۱۲] صبحی قراملکی، ناصر؛ پورعبدل، سعید؛ عباسی، مسلم؛ بیگان کوله مرز، محمدجواد و نبی دوست، علیرضا (۱۳۹۴) اثربخشی آموزش طرحواره درمانی به شیوه گروهی بر تعدیل طرحواره‌های ناسازگار اولیه دانش‌آموزان مورد آزار، فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، سال ۹، شماره ۲۴، صص ۳۰-۷.
- [۱۳] کفاشی، مجید (۱۳۸۹) بررسی آثار نظم و تضاد بر خشونت علیه کودکان ساکن در شهر یزد، فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال سوم، شماره ششم.
- [۱۴] گروسی، بهشید؛ صافی‌زاده، حسین و دوست محمدی، لیلا (۱۳۸۴) میزان آگاهی و نگرش متخصصین و دستیاران اطفال در مورد سوء رفتار با کودکان، مجله علمی پزشکی قانونی، دوره ۱۱، شماره ۲، صص ۸۷-۸۳.
- [۱۵] مشرفیان دهکردی، لیلا (۱۳۹۶) کودک آزاری، علل و انواع؛ با اشاره به حقوق کودک و نقش مهم خانواده در بروز آن، فصلنامه اطلاع رسانی، آموزشی- پژوهشی نو اندیش سبز، سال ۱۱، شماره ۴۳، صص ۴۳-۳۸.
- [۱۶] مفخاری باشماق، سامان؛ نفس‌زاده، یحیی و کاظمی، فرنگیس (۱۳۹۷) ارزیابی عصب‌شناختی کودک آزاری، فصلنامه سلامت روان کودک، دوره پنجم، شماره ۱، صص ۱۵۴-۱۳۸.
- [۱۷] مهدوی، محمود (۱۳۸۸) اطفال و نوجوانان در معرض خطر (مطالعه موردی بررسی عوامل خطر بزهکاری در نوجوانان کانون اصلاح و تربیت تهران)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

- [۱۸] میکائیلی، نیلوفر (۱۳۸۶) بررسی شیوع کودک آزاری و پیش‌بینی این متغیر از طریق سلامت عمومی والدین، سازگاری، عزت نفس و عملکرد تحصیلی دانش‌آموز و متغیرهای جمعیت‌شناختی در دانش‌آموزان دختر آزار دیده و عادی دوره راهنمایی شهر اهواز، مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، سال ۱۴، دوره سوم.
- [۱۹] میکائیلی، نیلوفر و زمانلو، خدیجه (۱۳۹۱) بررسی میزان شیوع کودک آزاری و نیز پیش‌بینی آن از طریق بررسی افسردگی و اضطراب والدین، سبک‌های دلبستگی و سلامت روانی نوجوانان پسر آنان، فصلنامه روانشناسی افراد استثنایی، شماره ۵، سال دوم، صص ۱۶۶-۱۴۵.
- [۲۰] نبوی، سیدعبدالحسین؛ باقری، معصومه و ایسی، خدیجه (۱۳۹۲) بررسی علل موثر بر پدیده کودک آزاری (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر اهواز)، فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)، دوره ۸، شماره ۲، صص ۳۲-۷.
- [۲۱] نقوی، اعظم؛ فاتحی‌زاده، مریم و عابدی، محمدرضا (۱۳۸۴) بررسی پدیده کودک آزاری و آثار عاطفی و شخصیتی آن بر نوجوانان دختر شهر اصفهان، مجله روانشناسی و علوم تربیتی، سال ۳۵، شماره ۲، صص ۲۲۱-۱۸۷.
- [۲۲] واعظی، کبری (۱۳۹۵) تجربه زیسته کودکان پیرامون خشونت خانگی، پژوهش‌های مشاوره، جلد ۱۵، شماره ۵۸، صص ۱۳۱-۱۱۴.
- [۲۳] یعقوبی دوست، محمود و عنایت، حلیمه (۱۳۹۳) بررسی رابطه بین شیوه‌های فرزندپروری والدین با خشونت خانگی نسبت به فرزندان در شهر اهواز، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال سوم، شماره ۸، صص ۷۸-۶۱.
- [24] Alexander P. Childhood trauma, attachment, and abuse by multiple partners. *Psychol Trauma* 2009; 1(1): 78-88.
- [25] Brown, H. and Hunter, S., (2015). What kinds of violence and abuse affect vulnerable people?. *Social Work in a Global Context: Issues and Challenges*. 109.
- [26] Crosson-Tower C. *Understanding child abuse and neglect*. Boston: Allyn and Bacon; 2005: 24-56.
- [27] Etienne, G., Krug Linda, L., Dahlberg, James, A., Mercy, Anthony, B.Z. and Lozano, R., (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization. Geneva., pp. 59-60.
- [28] Friedman K. Early childhood abuse and neglect: Exploring the consequences, effects, and treatment. A senior project presented to the Faculty of the Psychology and Child Development Department California Polytechnic State University, San Luis Obispo. [cited 2010]. Available from: URL; <http://digitalcommons.calpoly.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=psyc>.
- [29] Habibi, S. Fallah, MH. & Amoupour, M (2017) The effects of child abuse on personality traits of children. *Journal of Psychology and educationa sciences studies*; 3 (2): 106-120. (in Persian).
- [30] Herrenkohl; Carrie A. Maylan (2008). "Intersection of Child Abuse and Children's Exposure to Domestic Violence", *Trauma, Violence, Abuse*, Vol. 9, NO.
- [31] Jellen, L. K. (2001) *Child Emotional Maltreatment: A 2 Year Study of US Army Cases*, *Child abuse & Neglect*, Vol.35, pp: 623-639.
- [32] Kinsfogel, M. Grych, H. (2004). *Interparental Conflict and Adolescent Dating Relationship*. *Journal of Family Psychology*, 18 (3): 505- 515.
- [33] Marvasti, J.A. (2000), *Child Suffering in the world: Child Maltreatment by Parents, Culture and Governments in Different countries and cultures*, Manchester, Sexual Trauma center Publication.
- [34] Meyer son A. Lori, Long J. Patricia, Miranda Jr, Robert, Marx P. Brian (2002). "The influence of childhood sexual abuse, physical abuse, family environment, and gender on the psychological adjustment of adolescents", *Child Abuse & Neglect* 387-405.
- [35] Mikaeili, N. Barahmand U. Abdi R (2013). The Prevalence of Different Kinds of Child Abuse and the Characteristics: That Differentiate Abuse From Non based Male Adolescents, *Journal of Interpersonal Violence*, 28 (5): 975-996.
- [36] Mills, L.G; Friend, C; Conrey, K; et al. (2000), "Child Protection and Donestic Violence: Training, Practice and Policy Issues", *children and Youth Services Review*, Volume 22, Issue 5, May 2000, Pages 315-332.

- [37] Sadock, B. J., Kaplan, H., & Sadock, V. A. (2007). *Synopsis of psychiatry: Behavioral science clinical psychiatry*. Philadelphia: Lippincott, William and Wilkins.
- [38] Widom, C.S., Czaja, S.J. and DuMont, K.A., (2015). Intergenerational transmission of child abuse and neglect: Real or detection bias?" *Science*. 347(6229), pp. 1480-1485.
- [39] World Health Organization. *Child maltreatment: Key facts*. [cited 2010]. Available from: URL; <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/index.html>.